

Časti krajiny Slovenska plánované na vyhlásenie za národné parky a chránené krajinné oblasti

„Poznávajte kraje svoje, aby sme spoznali samých seba. Nepohrdajte krajom svojím, aby sme nepohrdali samými sebou.“

Andrej Kmeť (motto zo seminára o Krupinskej planine konaného 3. novembra 1998)

Na základe vedeckých poznatkov dochádzalo za ostatných sto rokov k podnetom vymedziť na právnu ochranu osobitne hodnotné časti krajiny Slovenska. Na deviatich z nich sú dnes vyhlásené národné parky (NP), na štrnástich chránené krajinné oblasti (CHKO; obr. na str. 3 obálky). Pritom po nepresadení vyhlásenia Slovenského raja za NP v roku 1964 sa stal aspoň prvou CHKO. Táto deformácia pokračovala pri určovaní kategórií ďalších chránených území. Preto ešte Ministerstvo kultúry Slovenskej socialistickej republiky (MK SSR) v roku 1981 iniciovalo proces spresňovania siete chránených území vrátane zmeny CHKO Slovenský raj a CHKO Malá Fatra, obidve za NP (1988). Žiaľ, deformácia sa premietla aj do koncepcií a po porušení princípu subsidiarity aj do manažmentu vyhlásených NP a CHKO. Viaceré navrhované NP a CHKO tak dodnes ostali nevyhlásené bez seriózneho zdôvodnenia – potvrdenia alebo vyvrátenia pôvodných vedeckých argumentov. Tieto nahradili v rozpore so zákonmi demagogické až nezmyselné percentuálne údaje o celkovom podiele chránených území z rozlohy Slovenska, ktoré nielen nerozlišujú kategórie a stupne ochrany, ale sčítajú v rámci chránených území výmery intravilánov miest a obcí v nich s výmerymi vodných plôch riek a umelých

vodných nádrží, štítov Tatier, hôľ, brál, roklín, lesoparkov, arborét, banských diel, priemyselných a poľnohospodárskych objektov, dopravných zariadení, kúpeľov, lyžiarskych a rekreačných stredísk, kultúrnych pamiatok, pamätníkov a areálov bojov (napríklad na Dukle), miestami aj zvyškov mokradí a pralesov.

Národné parky a chránené krajinné oblasti plánované na vyhlásenie v rokoch 1964 – 1992

Podľa uznesení Predsedníctva Slovenskej národnej rady č. 57/1964 a č. 118/1967 mala byť do roku 1980 vyhlásená CHKO **Chočské pohorie** (na 5-tis. ha). Plán bol v *Správe o súčasnom stave a perspektívach štátnej ochrany prírody* z marca 1968 doplnený aj o časti **Slovenského rudohoria, Štiavnických vrchov a Lúčanskej Malej Fatry**. V zmysle uznesenia vlády SSR č. 479/1972 z plánovaných dvoch NP a trinástich CHKO ostali dodnes nevyhlásené NP **Dunaj** a tri CHKO – **Chočské vrchy, východná časť Slovenského rudohoria a Lúčanská Malá Fatra**. Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody (SÚPSOP) Štiavnické vrchy v príprave vypustil. Po protestoch SÚPSOP-u na úrovni Komunistickej strany Slovenska z obáv, že bude neúnosne zaťažený prevzatím manažmentu NP a CHKO (chcel sa naďalej venovať len výskumnej a odbornometodologickej činnosti), došlo kompromisne v uznesení vlády SSR č. 246/1976 k *Zásadám ďalšieho rozvoja ochrany prírody v SSR* k redukcii plánu na jeden NP (Nízke Tatry) a šesť CHKO. Samotný dokument v perspektíve bez záväznosti uvie-

dol ďalších päť CHKO, z ktorých **Chočské vrchy** a **Lúčanská Malá Fatra** neboli vyhlásené dodnes. Kým zásady uviedli CHKO **Východné Karpaty**, upravené uznesenie vlády zredukované **CHKO Bukovské vrchy**. Z *Projektu budovania siete chránených území v SSR do roku 2000* (uznesenie vlády SSR č. 98/1981) ostalo nevyhlásených päť CHKO: **Krupinská planina, Volovské vrchy, Stolické vrchy, Čergov** a **Slanské vrchy** (štyri aj z iniciatívy orgánov vtedajšieho Východoslovenského kraja). Napriek protestom jeho spracovateľov (M. Pacanovského, Š. Homzu a J. Klindu) musela byť vypustená CHKO Chočské vrchy z dôvodu „dostatočného zabezpečenia ochrany prírodnými rezerváciami a výtvoirmi“. Pravým dôvodom však boli za exhaláty kritizované podniky v Ružomberku a Istebnom, ako aj „ochranárske problémy na Liptove“, ktoré iritovali strážnice a štátne orgány najmä v súvislosti s 12-ročným procesom vyhlasovania Národného parku Slovenského národného povstania v Nízkych Tatrách, ukončené v roku 1978, po vypustení Slovenského národného povstania a vytvorení „len“ Národného parku Nízke Tatry (NAPANT). Projekt potom prevzali viaceré dokumenty (zostavovateľmi a gestormi boli I. Cibulec a J. Klinda), napríklad *Program diferencovanej ochrany prírody* (uznesenie vlády SSR č. 27/1982) a prvá ucelená *Koncepcia rozvoja štátnej ochrany prírody v SSR do roku 2000* (uznesenie vlády SSR č. 113/1987).

Do roku 1990 ostalo **deväť území nevyhlásených za CHKO** (pri Dunaji a Chočských vrchoch alternatívne za NP). **CHKO Biele Karpaty** (vyhlásené v roku 1979 za CHKO) v roku 1989 zmenšili svoju výmeru o 19 389 ha. Naopak, navrhovaná CHKO **Vtáčnik** sa spojila s CHKO **Trábeč**, ktorú inicioval Okresný národný výbor v Nitre. Výsledný návrh CHKO **Trábeč – Vtáčnik** vo vyhláske po

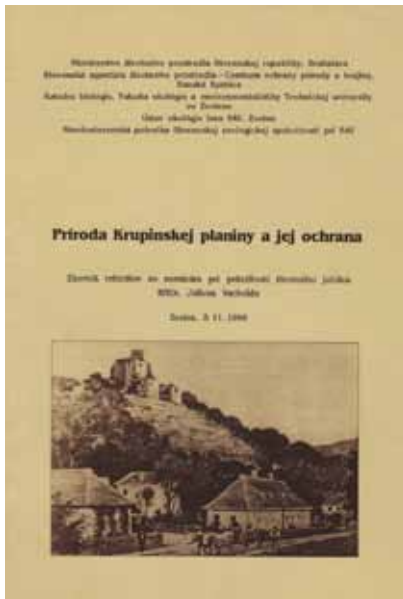
finálnej dohode s M. Beláčkom (vtedajšie Ministerstvo lesného a vodného hospodárstva SSR) premenoval J. Klinda (MK SSR) na **CHKO Ponitrie** (1985). Obdobne došlo k zmene názvu z CHKO Beskydy – Javorníky na **CHKO Kysuce** (1984). Napriek protestu SÚPSOP-u vláda SSR uznesením č. 58/1978 uložila zabezpečiť vyhlásenie **CHKO Štiavnické vrchy**, čo sa podľa návrhu A. Tekuša, J. Klindu a D. Horváthovej splnilo roku 1979. Vyhlásenie **CHKO Cerová vrchovina**, odporúčané vedeckými kapacitami (E. Mazúrom, P. Plesníkom a i.), sa uskutočnilo až „v hodine dvanásť“, 10. októbra 1989 pred Nežnou revolúciou s účinnosťou od 1. decembra 1989. **CHKO Východné Karpaty** z roku 1977 (namiesto zredukovanej CHKO Bukovské vrhy) o 20 rokov, po vyhlásení **NP Poloniny** (1997) na jej východnej časti navrhli v Slovenskej agentúre životného prostredia (SAŽP) celú zrušiť. Kvôli hodnotám západnej časti túto Ministerstvo životného prostredia (MŽP) SR ponechalo v druhom stupni ochrany (v podstate aj ochranné pásma NP predstavujú CHKO). Pri NAPANTE (návrhy R. Krišku, M. Pacanovského, I. Cibulca a J. Klindu z roku 1978) a CHKO Horná Orava (návrh V. Stockmanna z roku 1979) sa prvý raz uplatnila diferenciácia už v ich predpisoch, čo predchádzalo zonácii ustanovenej zákonom NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny s predpokladom jej vykonania najmä vo všetkých NP najneskôr do roku 2000.

Realizácia schválenej ochrany biocentier nadregionálneho významu po roku 1993

Navrhovaný NP Dunaj sa podarilo vyhlásiť až po 30 rokoch úsilia v roku 1998 len ako **CHKO Dunajské luhy** ako bilaterálne chránené územie s maďarskou TK Szigetközi. V Rakúsku vzni-

kol NP Donau-Auen, ktorý zasahuje až do Viedne. Obdobný NP má Maďarsko na južnej hranici. V podstate by sa mali tri štáty dohodnúť v Podunajskej (v okolí Dunaja) na spoločnej kategórii NP, ktorý v SR nemusí kopírovať dnešnú CHKO. Tá by mohla ostať na zvyšnom území tak, ako v prípade NP Poloniny ostal v západnej časti CHKO Východné Karpaty. Prípadne môže ísť aj o súbor oddelených území prepojených ochranným pásmom (analogia NP Slovenský kras). Dopomohol tomu aj *Generel nadregionálneho územného systému ekologickej stability* (GNÚSES), schválený uznesením vlády SR č. 319/1992, podľa ktorého do decembra 1993 mala byť zabezpečená prísnejšia ochrana všetkých 87 biocentier nadregionálneho významu. Z nich za NP doteraz neboli vyhlásené biocentrá **Choč – Prosečné a Babia hora**; za CHKO neboli vyhlásené nasledovné biocentrá: **Krupinská planina, Čergov, Slanské vrchy, Lúčanská Malá Fatra, Kremnické vrchy, Volovské vrchy, Stolické vrchy, Levočské vrchy, Čierna hora, Balocké vrchy, Považský Inovec a Nitricke vrchy**. Samozrejme, pri týchto CHKO nemalo už ísť o „kvázi národné parky“, pričom sa uvažovalo, že dovtedajšie CHKO sa zmenia po vzore iných štátov na prírodné parky. Subsidiárny princíp, uplatnený v Správach CHKO Ponitrie a CHKO Cerová vrchovina zriadených z rozpočtu okresov Nitra a Rimavská Sobota (obdobne pôvodne aj pri CHKO Slovenský raj a CHKO Malá Fatra), vytváral vhodný vzor. Takúto diferenciáciu podporilo v roku 1995 aj zriadenie osobitnej organizácie – Správy národných parkov – a v rámci Slovenskej komisie životného prostredia a s prihliadnutím na kategorizáciu IUCN (*International Union for Conservation of Nature*) a iné štáty vypracovanie *Návrhu sústavy NP a CHKO v SR* (spracované

V. Kleschtom, J. Klindom, J. Kosťovom a P. Strakom v roku 1991) definitívne do roku 2000 (PROJECT 2000) s **13 NP a 34 menšími skutočnými CHKO**. Dobudovanie takejto sústavy podľa GNÚSES uložila aj *Stratégia štátnej environmentálnej politiky* podľa uznesenia NR SR č. 339/1993, uznesenia vlády SR č. 619/1993 a č. 531/1994. Podľa nej sa v spolupráci so susednými štátmi mali dotvoriť aj bilaterálne a trilaterálne chránené územia. Realizáciu spomínanej stratégie a GNÚSES potvrdila aj *Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja* v uznesení NR SR č. 1989/2002 a uznesení vlády SR č. 978/2001. *Stratégia štátnej environmentálnej politiky, Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja a nezrušené uznesenia sa začali namiesto realizácie pod vplyvom rôznych finančných a spiatočnicových skupín zámerne spochybňovať bez analýz a vyhodnotenia ich plnenia. Rada vlády SR pre trvalo udržateľný rozvoj, ktorá mala koordinovať a kontrolovať dosahovanie ich cieľov, bola zrušená. Viaceré opatrenia i predpisy sa dostali s nimi dokonca do rozporu. Kým Európska únia, do ktorej v roku 2004 SR vstúpila, prijala 7. environmentálny akčný plán (EAP), v SR po dvoch *národných environmentálnych akčných programoch (NEAP I. a II.)* a ukončenom prvom *Akčnom pláne trvalo udržateľného rozvoja* už neboli prijaté žiadne vládne programové dokumenty na realizáciu stále aktuálnych uvedených stratégií. Pritom prípadné nové problémy bolo možné riešiť ich doplnkami alebo parciálnymi programami/koncepciami. Napríklad takto boli vypracované a vedením MŽP SR schválené 18. septembra 2003 *NEAP III.* a 28. marca 2013 nová *Koncepcia štátnej environmentálnej politiky na roky 2014 – 2020* ako povinný podklad pre Operačný program Kvalita životného prostredia.*

Obr. 1. Obálka zborníka z vedeckého seminára *Príroda Krupinskej planiny a jej ochrana*, konaného vo Zvolene v roku 1998, na ktorom síce vedecká obec podporila vyhlásenie CHKO Krupinská planina, ale dodnes sa na jej vyhlásenie neprištúpilo

Už podľa opatrenia E/1.6. *NEAP I.* (uznesenie vlády SR č. 350/1996) okrem CHKO Dunajská luha mali byť vyhlásené do roku 1998 aj CHKO Čergov a CHKO Poplie (Litava a Ipel'ská niva), podľa opatrenia E/1.10 NP Babia hora (Oravské Beskydy) a NP Chočské vrchy. Dodnes nezrušený *NEAP II.* (uznesenie vlády SR č. 1112/1999) v rámci cieľa Transpozícia práva Európskej únie v opatrení E/1.2. spresnil úlohu na návrh nariadenia vlády SR, ktorým sa vyhlasuje NP Chočské vrchy (do roku 2000), a na návrhy troch vyhlášok MŽP SR o CHKO Čergov, Krupinská planina a Stolické vrchy.

Desiaty národný park pripravený na vyhlásenie v roku 1999

Návrh nariadenia vlády SR, ktorým sa vyhlasuje Chočský národný park, predložil vláde bez rozporov minister životného prostredia J. Zlocha už v auguste 1997. Legislatívna

rada vlády 25. februára 1998 požiadala MŽP SR, aby vyhlásenie NP ešte verejne prerokovalo s obyvateľmi obcí. Legislatívna rada vlády sa opierala o stanovisko dotknutých starostov obcí a vlastníkov lesov zo stretnutia v Liskovej 5. septembra 1997. V roku 1998 sa preto uskutočnili verejné diskusie. Výsledný návrh minister životného prostredia L. Miklós predložil 18. januára 1999 so žiadosťou jeho zaradenia na rokovanie vlády. Legislatívne nič nebránilo od 1. apríla 1999 vyhlásiť Chočské vrchy za NP (s výmerou 12 356 ha a s ochranným pásmom 13 461 ha). Zabránilo tomu tendenčné a kontroverzné stanovisko sekretariátu Legislatívnej rady vlády z 21. januára 1999:

„Vytvorenie Chočského národného parku neprinesie žiadny efekt z hľadiska ochrany prírody, keďže by bol vytvorený v lokalite, ktorá je v tesnej blízkosti priemyselného centra Ružomberok. Pre vysokú zaťaženosť predmetnej lokality exhalátmi a emisiami by vytvorenie národného parku v tejto oblasti bolo nezmyselným krokom.“

Existujúca sieť vyhlásených chránených území v navrhovanom národnom parku (13 chránených území, z toho štyri národné prírodné rezervácie) je dostatočnou zárukou ochrany významných a vzácných území.

Demagogické dôvody z roku 1981 boli znova uplatnené napriek značne zredukovaným „exhalátom“, na ktoré si existujúca sieť chránených území v piatom stupni ochrany už zrejme zvykla. Napriek pripravenej reorganizácii, podľa ktorej Správa Chočského národného parku mala vzniknúť bez právnej subjektivity, pribudol tretí sporný argument: *„Vyhlásením Chočského národného parku a zriadením jeho správy sa vytvorí ďalšia nepotrebná organizácia so značným nárokom na štátny rozpočet.“*

Tri potenciálne chránené krajinné oblasti z rokov 1991 – 2010

Projekt CHKO Čergov (30 868 ha), vypracovaný pre Slovenskú komi-

siu životného prostredia Ústredím štátnej ochrany prírody – Strediskom ochrany prírody (ÚŠOP-SOP v Prešove) v roku 1991, predložilo MŽP SR na medzirezortné pripomienkové konanie po úprave podľa nového zákona až 31. augusta 1999. Jej vyhláseniu zabránilo stanovisko Ministerstva pôdohospodárstva SR (MP SR) zo 16. septembra 1999, ktoré sa opieralo aj o negatívne vyjadrenia niektorých zástupcov MŽP SR k vyhláseniu tohto CHKO na vedeckej konferencii *Starostlivosť o prírodné dedičstvo chránených území a biosférických rezervácií*, uskutočnenej 27. mája 1999 vo Zvolene.

Prípravu projektu CHKO Slanské vrchy zahájila na rokovaní 22. októbra 1991 M. Vodzinská, prednostka Okresného úradu životného prostredia (OÚŽP). Podľa neho sa na základe požiadaviek odborníkov mala pripravovaná CHKO Milič (susediaca s maďarským NP Zemplényi hegység) rozšíriť aj na niektoré severnejšie časti Slanských vrchov. Projekt malo dopracovať ÚŠOP-SOP Prešov. Po následnom zrušení ÚŠOP a v roku 1996 všetkých OÚŽP sa v ňom nepokračovalo.

Najďalej sa v legislatívnom procese dostala CHKO Krupinská planina, ktorej návrh za podpory všetkých dotknutých obcí vypracovali OÚŽP vo Veľkom Krtíši, Krupine a Leviciach (gestori L. Ambróš a A. Dobrucká). Po treťom rokovaní vo Veľkom Krtíši 29. novembra 1991, na ktorom bolo prečítané aj podporné stanovisko podpredsedu Slovenskej komisie životného prostredia L. Miklósa, mal projekt dopracovať ÚŠOP-SOP v Banskej Bystrici, od roku 1993 Centrum ochrany prírody SAŽP. Pôvodný návrh o výmere 27 888 ha zmenšili o 6 199 ha a Centrum ochrany prírody SAŽP (pod vedením J. Burkovského a kol.) ho optimalizoval na 21 020 ha. Jeho predloženie však podmienilo schválenie *Koncepcie územnej ochrany prírody a krajiny*

z roku 1998 a vydanie nariadenia vlády SR č. 263/1998 Z. z., ktorým sa vyhlasuje záväzná časť územného plánu veľkého územného celku Banskobystrického kraja. Oba tieto dokumenty zahŕňali aj CHKO Krupinská planina, ktorej vyhlásenie podporila aj vedecká obec na seminári *Príroda Krupinskej planiny a jej ochrana* 3. novembra 1998 vo Zvolene, iniciovanom Ústavom ekológie lesa Slovenskej akadémie vied a Fakultou ekológie a environmentalistiky Technickej univerzity vo Zvolene (obr. 1). K návrhu vyhlášky MŽP SR o CHKO Krupinská planina (gestori J. Zuskin a J. Klinda) zo 45 pripomienkujúcich vyjadřilo 25. októbra 1999 nesúhlasné stanovisko len MP SR.

V intenciách záverov Slovensko-maďarskej komisie pre spoluprácu v oblasti životného prostredia Centrum ochrany prírody SAŽP paralelne vypracovalo do roku 1998 v susedstve aj návrh **CHKO Poiplie** (s rozlohou 402 ha). Na základe rokovania k nemu 29. februára 2000 na Krajskom úrade v Banskej Bystrici sa táto CHKO mala pričleniť k CHKO Krupinská planina a bilaterálne k maďarskému NP Duna-Ipoly. Rozhodnúť o tom mohla len operatívna porada ministra, a tak generálni riaditelia P. Straka a J. Klinda opätovne predložili návrh CHKO Krupinská planina 6. apríla 2000 na jej rokovanie. K schváleniu návrhu došlo až na odročenej operatívnej porade ministra 10. mája 2000, ktorá v uznesení č. 126 uložila štátnej tajomníčke Z. Tóthovej prerokovať údajné ekonomické rozpory s MP SR do 15. júna 2000. Neúspechom skončili rokovania na nižších úrovniach z 26. apríla 2000 a 26. októbra 2000. Rokovanie štátnych tajomníkov sa uskutočnilo až 4. decembra 2000, pričom MP SR sa zaviazalo, že opätovne posúdi predložený návrh. MŽP SR súhlasilo so zdokumentovaním súhlasov vlastníkov a užívateľov lesov (tiež v potenciálnom NP Slovenský kras), aj keď nešlo o podmien-

ku vyhlásenia v zmysle zákona NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. Naopak, podľa Ústavy SR návrh predstavoval všeobecný záujem chránený zákonom (čl. 20), dokonca iniciovaný miestnymi samosprávami. Pritom v CHKO v druhom stupni ochrany sa výkon vlastníckeho práva pri správnom obhospodarovaní pozemkov neobmedzuje. Osobitným dôvodom nesúhlasu v pozadí však môže ostať poľovníctvo alebo snaha získania finančných prostriedkov, ktorá môže byť oprávnená pri vyšších stupňoch ochrany. Ďalšie rokovania preto nepriniesli pozitívny výsledok, pričom dokonca M. Marčok, bývalý rektor TU vo Zvolene a predseda Banskobystrického samosprávneho kraja, v liste z 22. decembra 2003 upozornil ministra životného prostredia, že proces schvaľovania CHKO Krupinská planina sa neúnosne predlžuje, čo z pohľadu obyvateľstva tejto najzaostalejšej časti kraja bráni vytváraniu podmienok na jej rozvoj. Vyzdvihol v ňom aj prijatý medzinárodný záväzok a po včlenení CHKO Poiplie predpoklad podpory cezhraničnej spolupráce susediacich regiónov. Neúspešný bol ani L. Ambróš, prednosta OÚŽP Veľký Krtíš, ktorý sa stal predsedom výboru NR SR pre životné prostredie a ochranu prírody. Nádej na vyhlásenie CHKO sa obnovila až po roku 2006 po predbežnej dohode J. Klindu s M. Ondrejčákom, generálnym riaditeľom lesníckej sekcie a P. Tomom, riaditeľom odboru lesného hospodárstva MP SR, ktorí reálne poznali a dokázali zhodnotiť právny stav a zohľadniť vecné i procesné odborné argumenty. Po „personálnej genocíde“ na oboch ministerstvách však aj táto zanikla. Mnohí zainteresovaní odborníci ich museli opustiť alebo boli presunutí na marginálne miesta s inými kompetenciami. Operatívna porada ministra prestala zasaďať, ministri sa menili a úpadok v roku 2010 dospel k dočasnému zániku samostatného MŽP SR. Pl-

nenie prijatých uznesení nepokračovalo.

* * *

Vláda SR uznesením č. 471/2006 prijala kontroverznú *Koncepciu ochrany prírody a krajiny* podľa strategického cieľa 3.1.1. s potrebou prehodnotenia sústavy chránených území (1 061 tzv. maloplošných, z toho 508 v NP a ich ochranných pásmach a v CHKO) v rozpore so strategickým cieľom 3.1.5. na zachovanie a vytváranie podmienok ekologickej stability krajiny a zabezpečením GNÚSES. Uvedené tak poukazuje nielen na procesnú zložitost' ochrany prírody a starostlivosti o životné prostredie pod vplyvom formalizmu, byrokracie, demagógie, intelektuálneho a kultúrneho úpadku, ale aj na neuplatňovanie vedeckých poznatkov do praxe, na jednoduchšie tendenčné spochybňovanie až ignorovanie aktuálnych opatrení namiesto ich realizácie, na neplnenie alebo deformácie uznesení a nedodržiavanie zákonov.

RNDr. Jozef Klinda,

jozef.klinda@gmail.com

bývalý dlhoročný pracovník Ministerstva životného prostredia SR a dlhoročný pracovník v oblasti ochrany životného prostredia, prírody a pamiatok